

Yeni Bir Dinin Doğuşunda Basının Rolü: Erken Dönem Mormon Basın Faaliyetleri

Cem Evrim Aslan¹

Gönderilme Tarihi/ Received: 26.06.2026
Kabul Tarihi/ Accepted: 28.07.2026

Öz

1830'da Mormon Kitabı'nın yayımlanmasıyla kendini duyuran Mormonluk, bugüne dek çoğunlukla teolojik ve politik açılardan değerlendirilmiştir. Oysa Mormon Kilisesi, kendini tanıtmak ve eleştirilere cevap vermek için kontrolündeki gazeteleri yoğun biçimde kullanmıştır. Mormon basınına odaklanan az sayıdaki çalışma ise bu gazetelerin dönemin posta sistemi, *İkinci Büyük Uyanış* ve Andrew Jackson dönemi demokratikleşme tartışmalarıyla bağını yeterince kurmamaktadır. Nitel araştırma desenine ve doküman analizine dayanan bu çalışma, erken dönem Mormon basın faaliyetlerini bütüncül biçimde ele almakta ve iki temel bulguya ulaşmaktadır. İlk olarak, Mormonluğun kurucusu Joseph Smith, İkinci Uyanış'ın yarattığı heyecan ve Andrew Jackson döneminin demokratikleşme faaliyetleri bağlamında gelişen posta sistemi ile basını yalnızca kamuoyu oluşturma aracı değil hem hayatta kalmanın imkânı hem tanrısal müjdeyi yaymanın ilâhî vasıtası olarak görmüş; bu nedenle editöryal süreçte bizzat yer almıştır. İkinci olarak ise Smith'in 1844'te ABD Başkanlığına aday olması, Mormonluğun karşı çıktığı partizan basın çizgisine yönelmesinde belirleyici bir kırılma yaratmıştır. Smith'e muhalif Nauvoo Expositor'un cebren kapatılıp matbaasının yıkılması bu dönüşümü tescillemiş; Smith, bu karar nedeniyle yargılanırken öldürülmüştür. Erken dönem Mormon basınının hürriyetperverlikten müstebitliğe uzanan seyrini inceleyen çalışma, basının modern bir dinin doğuşu ve gelişimindeki kurucu etkisini göstermeyi ve bilhassa Türkçe literatürdeki Mormonluk ve basın odağındaki eksikliğe katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Basın Tarihi, Mormonluk, Mormon Basını, Joseph Smith, Nauvoo Expositor.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, cevrim.aslan@beun.edu.tr

The Role of The Press In The Birth of A New Religion: Early Mormon Press Activities

Abstract

Mormonism, which first attracted public attention with the publication of the Book of Mormon in 1830, has mostly been examined from theological and political perspectives. Yet the Mormon Church also used newspapers under its control to promote itself and answer criticism. The limited literature on Mormon press activities has not sufficiently connected these newspapers to the postal system, the *Second Great Awakening*, or democratization debates under Andrew Jackson's presidency (1829–1837). Based on qualitative research and document analysis, this article examines early Mormon press activities holistically and presents two main findings. Firstly, Joseph Smith, the founder of Mormonism, viewed the postal system and the press -which developed against the backdrop of the excitement generated by the Second Great Awakening and the democratisation efforts of the Andrew Jackson era- not merely as tools for shaping public opinion, but also as a means of survival and a divine instrument for spreading the gospel. For this reason, he played an active role in the editorial process. Second, Smith's candidacy in the 1844 presidential election marked a decisive turn toward the partisan press stance that Mormonism had previously opposed. The forcible closure of the Nauvoo Expositor, a dissenting newspaper from within the Mormon community, and the destruction of its press confirmed this shift; Smith was killed while being tried for this decision. By tracing early Mormon press activities from a commitment to freedom toward authoritarianism, this study aims to show the press's constitutive role in the emergence and development of a modern religion and in particular to address the lack of literature on Mormonism and the press in Turkish literature.

Keywords: Press History, Mormonism, Mormon Press, Joseph Smith, Nauvoo Expositor.

Giriş

19. yüzyılın ilk yarısında ABD, genç bir ülkenin ekonomik ve siyasi dinamizmini taşıdığı gibi, *Büyük Uyanış*² boyunca farklı inançların canlanmasına da sahne olmuş; Avrupalı Hristiyan göçmenlerin kendi inançlarını yeni kıtaya taşımaları, ülke içinde yoğun bir misyonerlik zemini üretmiştir. 1776'da Thomas Paine'in *Sağduyu*'su ile Bağımsızlık Bildirisi'nin yayımlanması, ifade ve ibadet hürriyetinin düşünsel temelini güçlendirmiştir; 1789 Anayasası ise bu özgürlüklere hukuki güvence sağlamıştır. Ayrıca Batı'ya genişleme sürecinde uygulanan sistematik soykırım ve misyonerlik faaliyetleriyle, yerliler çeşitli Hristiyan mezheplerine eklemlenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde ticari ve dinî faaliyetlerin merkezi olan New York ise İkinci Uyanış (1790-1840) sırasında misyoner akımlara ve Mason localarına ev sahipliği yapmıştır. George Whitefield, John Wesley ve Jonathan Edwards gibi Evanjelik, Metodist ve Baptist öncüler okullaşmaya dayalı misyonerliği beslerken, Andrew Jackson (1829-1837) döneminde yerleşen partizan basın anlayışı ise bu dinsel canlılığın posta sistemi sayesinde gazete, dergi, risale ve broşürlerle yayılmasını kolaylaştırmıştır.

İkinci Uyanış'ın, hakikatin hangi kilise ya da mezhepte olduğuna yönelik yoğun tartışmalarının özellikle New York'un batı bölgeleri olan ve yaşanan manevi coşku nedeniyle *Burnt District* -Yanmış Bölge- olarak tanımlanan yerde gerçekleşmesi, bu bölgede gençliği hakikatin hangi kilisede olduğunu düşünmekle geçmiş Joseph Smith Jr.'ın (1805-1844) nihayetinde peygamberliğini ilân ederek Mormonluk adlı yeni bir inancı vaaz etmesiyle anlamlı bir kırılma yaşamıştır. Zira toplamda on bir çocuklu olacak yoksul bir çiftçi ailenin beşinci çocuğu olarak 1805'te doğan J. Smith, *Büyük Uyanış*'ın getirdiği canlı mezhep tartışmalarını kendi ailesi içinde de deneyimlemiştir. Annesi Presbiteryen, babası kurumsal dinlere mesafeli, abisi Hyrum Mason, kendisi ise bitmeyen bir arayışta olan J. Smith, kendi aktarımına göre henüz 14 yaşındayken, bir korulukta diz çökerek tanrıya hangi kilisenin hakikat yolunda olduğunu göstermesi için dua etmiş, akabinde Tanrı ve İsa Mesih ona ışıklar içinde görünerek hiçbir kilisenin hakikat yolunda olmadığını aktarmışlardır.³ Bundan üç yıl sonra, 21 Eylül 1823 gecesine tanrıya dua ettiği sırada bir melek olan Moroni tarafından üç kere ziyaret edilmiş⁴ ve melek kendisine İncil'in tamamlayıcısı, kayıp kutsal kitap olan altın levhaları anlatmış, levhaların ve onların tercümesini sağlayacak iki mistik taş olan *Urim* ve *Tummim*'in gömülü olduğu Cumorah Tepesi'nden bahsetmiştir.⁵ Moroni ayrıca İsa Mesih'in çarmıhta öldükten üç gün sonra dirilerek Amerika'ya geldiğini, burada yerleşik Nefi ve Lehi topluluklarına gerçek İncil'i vazettiğini, yaklaşan kıyamet

² ABD'de 18. yüzyılın ilk yarısından başlayarak çeşitli dönemlerde, farklı dalgalar hâlinde gerçekleşen ve Kilise egemenliği yerine daha çok birey ile tanrı arasında doğrudan ve duygusal bir inancı savunan Protestan canlanma hareketlerine verilen genel ad.

³ Özellikle Roma Katolik Kilisesi, İsa Mesih'in hakiki sözlerini örtbas ettiği gerekçesiyle "Şeytan Kilisesi" ve "İğrenç kilise" olarak eleştirilmektedir. Bkz. 1. Nefi Kitabı, 13/6; 13/32.

⁴ Katar (2017, s. 16) J. Smith'in gördüğü vizyonların ABD'de yeni olmadığını, 1783-1815 arasında toplamda 32 vizyon risalenin bulunduğunu belirtmektedir.

⁵ "Peygamber Joseph Smith'in Tanıklığı", s. ix.

öncesinde yeniden dönmek üzere buradan göğe yükseldiğini, dolayısıyla İsa Mesih'in gerçek kilisesini bu seçilmiş topraklarda kurma görevinin nihayet J. Smith'e verildiğini aktarmıştır.

ABD'yi "İkinci Siyon", İsrailoğullarını ise teolojik merkez olarak gören⁶ ve Yahudi-Hristiyan gelenekten belirgin biçimde ayrılan bu yeni inanç, ortaya çıkar çıkmaz ABD'deki canlı basın ortamından yararlanmıştır. Mormonlar, kendilerini tanıtmak, saldırılara cevap vermek ve misyonerlik için süreli yayınları etkin biçimde kullanmış; J. Smith ile Kilise'nin önde gelen isimleri bazı gazetelerin editörlüğünü doğrudan üstlenmiştir. Bu yayınlarda Mormonluğun, ABD Anayasası ile ifade ve basın hürriyetinin gereği olarak kamusal alanda yer bulma hakkı savunulmuştur. Buna karşın mevcut literatür, Mormonluğu çoğunlukla 19. yüzyıl ABD modernleşmesinin dinsel-siyasal bir hareketi ya da Hristiyan mezhepler açısından sapkın bir aldatmaca olarak ele almakta; basının, dinin kuruluşundaki merkezi rolüne eğilmemektedir. Ağırlıklı İngilizce literatürdeki Mormon basınına dair az sayıdaki çalışma, 19. yüzyıl ABD'sinde partizan basın ile yükselen ticari basın arasında sıkışan dinî cemaatlerin, seslerini duyurmak için alternatif bir dinî basın alanı inşa etme arzusunu yeterince görünür kılmamaktadır, daha çok Mormonların basın faaliyetlerine misyonerlik çalışmaları çerçevesinde odaklanmaktadır. Mormonluk ve Mormonlar üzerine yapılan az sayıdaki Türkçe çalışmada ise konunun odağı sıklıkla dini-politik denkleme denk düşmekte, hayati önemdeki basın faaliyetlerine değinilmeden Mormonluğun ortaya çıkış ve gelişimi siyasal düzlemde değerlendirilmektedir. Özellikle Türkçe literatürdeki, iletişim ve basın çalışmaları ekseninde görülen din-medya ilişkisine yönelik boşluğa katkı sunabilmek maksadıyla, nitel araştırma yöntemi ve doküman analizine dayanarak yapılan bu çalışma, erken dönem Mormonluğun kendi sesini duyurma, suçlamalara cevap verme ve J. Smith'in dini-idari otoriteyi birleştirerek ABD yönetimine müdahil olma çabasını basın tarihi üzerinden sorgulamaktadır. Çalışmanın temel sorusu ise basının bu yeni dinin doğuşu ve gelişimindeki belirleyici rolünün ne olduğudur.

1. Mormonluğun Genel Teolojik Çerçevesi

Moroni'nin aktarımıyla, Babil Kulesi'nin inşası sürecindeki ahlâksızlıkları ve kibirleri nedeniyle İsrailoğulları yeryüzünde sürgüne ve eziyete mahkûm edilmiştir. İlk olarak, M.Ö. 2200 civarında Babil Kulesi yıkıldıktan sonra Rab Yehova'nın emriyle⁷, Peygamber Yared'in soyu mavnalarla Amerika'ya gitmiş, M.Ö. 600 civarında ise Peygamber Lehi, Süleyman Tapınağı Babilliler tarafından yıkılmadan evvel Rab Yehova'dan aldığı emir neticesinde Kudüs'ten çıkarak Kızıldeniz yakınındaki bir çöle gitmiştir.⁸ Ardından oğlu Nefi, Yehova'nın emri doğrultusunda bir gemi inşa etmiş ve yanlarında götürdükleri tohumlarla birlikte "vadedilmiş diyar" Amerika'ya varmışlardır.⁹ Lehi'nin buradaki soyundan Nefi ve Lamanlılar ise birbirine düşman iki büyük kavme dönüşmüş, Nefiler uzun süre

⁶ Bu merkeze alış o kadar yoğundur ki İsa Mesih'e inanmayanların ahir zamanda Yahudiler tarafından katledileceği, müminlere açıkça müjde olarak sunulmaktadır. Bkz. 3. Nefi Kitabı, 16/5-16.

⁷ Eter Kitabı, 1/41.

⁸ 1. Nefi Kitabı, 2/2.

⁹ 1. Nefi Kitabı, 18/23.

tanrı sözündeyken Kızilderililerin atası olan ve günahları yüzünden “kara bir deriyle lanetlenen”¹⁰ Lamanlılar ise azgınlıklar yapmıştır. Tüm bu süreçte her Amerikalı peygamber ise tanrı buyruğu doğrultusunda kendi devrindeki olayları altın levhalara yazarak bir sonraki peygambere devretmiştir. Hayatta kalan son Nefili peygamber olan Mormon ise peygamber olan babası Moroni'den aldığı levhaları, kendi tanıklıklarını ekleyerek saklamıştır.¹¹ İnsanların, J. Smith'in peygamberliğine şehadet ederek kurtarıcı İsa Mesih'e inanıp, çok çocuk yaparak yaşamlarının sonucunda farklı bir evrende tanrılara dönüşebileceklerine dayalı özgün bir tekâmül yasasına dayanan Mormon inancı doğrultusunda, geçmiş zamanın peygamberi Moroni de şimdi bir meleğe dönüşerek J. Smith'e saklı altın levhaları çıkarmasını emretmiştir. Fakat duydukları ve gördükleri kendisine ağır gelen, ertesi sabah bitkin düşerek bayılan J. Smith'e Moroni dördüncü kez görünmüş, bunları babasına anlatmasını emretmiştir. Babasının da inanarak oğlunu teşvik etmesiyle Moroni'nin bahsettiği tepeye giden J. Smith, kazısında altın levhaları ve çeviri taşlarını bulmuş ama Moroni onları hemen çıkaramayacağını, zira tanrının gözünde bunları çıkarmaya layık olduğunu ispatladıktan sonra çıkararak tercüme, vaaz vermeye başlayabileceğini söylemiştir.¹² Bu sebeple J. Smith, dört yıl boyunca her 22 Eylül günü Cumurah Tepesi'nde Moroni ile buluşarak ondan dini öğretileri ve vazifesine dair bilgileri almış, nihayetinde 22 Eylül 1827'de levhaları çıkarıp üç kişinin şahitliğinde tercüme yapmıştır.

J. Smith'in altın levhaları *Mormon Kitabı* (1830) adıyla yayımlanmasıyla ABD'de yeni bir inanç doğmuş; levhaları saklayan son peygamberin adı ile Mormonluk olarak anılan bu inancın resmî kilise adı ise İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi olmuştur. Öğreti; savaş, kıtlık, hastalık ve deprem gibi alâmetlerin ardından İsa Mesih'in çok yakında ikinci kez geleceğini savunmaktadır. Katar (2017, s. 90), bu kıyamet vurgusunun dönemin Adventist ve Millenarist düşünceleriyle, özellikle William Miller'ın öncülük ettiği Advent Hareketi'yle paralelliğine dikkat çekmektedir ki gerçekten de Mormonluk bu yönüyle Daniel Kehanetleri etrafında şekillenen senkretik bir din görünümündedir. Whittaker (1990, s. 155-156) da Daniel'in, Babil Kralı'nın rüyasını yorumladığı ve dağdan kopan taşın büyüyerek dünyayı dolduracağı yönündeki kehanetin, erken Mormon metinlerinde alegorik biçimde kullanıldığını belirtir. Whittaker (1990, s. 166-167) ayrıca 1838'de Missouri'de kurulan ve J. Smith'e bağlı hareket eden Danitler'in Daniel kehanetlerini gerçekleştirecek askerler olarak temellendirildiğini vurgular. Fakat Mormonluğu, Hristiyanlık öğretilerinden ayırtıran mühim unsurlar söz konusudur. Örneğin, Mormonluk'ta İsrailoğullarını fazlasıyla merkezileştiren vurgu, İsa Mesih'in ikinci gelişini Siyon'a yapacağı inancıyla derinleşmiştir. Fakat klasik Yahudi-Hristiyan tasavvurunda Siyon genel olarak Kudüs'e işaret ederken, Mormonluk ise “İkinci Siyon”u ABD'de kendi yerleştikleri, kiliselerini kurdukları yer olarak göstermektedir. Dolayısıyla yaşayacakları zorunlu göçlerle Siyon da son durakları olan Utah'a kadar değişik yerlere gönderme yapacaktır. Öte yandan

¹⁰ Mormon Kitabı açıkça beyaz tenlileri sevimli ve güzel insanlar olarak nitelerken, kara tenli olmayı ise lanetlenmiş olmanın sonucu olarak izah etmektedir. Bkz. 2. Nefi Kitabı, 5/21.

¹¹ Mormon Kitabı, 6/6.

¹² Eter Kitabı, 5/1.

kendisi de abisi Hyrum vasıtasıyla Mason olacak J. Smith'in ortaya koyduğu Mormonluğun; çeşitli Mason sembol ve ritüellerini barındırması, senkretik inanç yapısıyla yerleşik Hristiyan mezheplerinden farklı bir teolojik tekâmül tasavvurunda olması ve yerleşik vaftiz uygulamalarını reddetmesi, Hristiyan perspektifiyle kavranmasında çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir.¹³ Brooke (2006, s. 4), J. Smith'in *Büyük Uyanış* sırasındaki farklı teolojik kavrayışlara yönelmesinin bir sonucu olarak Mormonluğu; Hermetizm, Gül Haç ve Masonluk gibi farklı ezoterik yaklaşımların bir sentezi olarak kurguladığını savunmuştur.¹⁴ Yerleşik Hristiyan kavrayışla en önemli ayrışmalar ise vahyin sürekliliği¹⁵, erkeklerin çok eşliliğine izin verilmesi¹⁶ ve J. Smith'in şahsında peygamberlik ile siyasi otoritenin birleşmesidir ki *Mormon Kitabı* da Amerika'nın, Kilise yönetimini oluşturan On İnkiler'e, İsa Mesih tarafından miras verildiğini belirtmektedir.¹⁷ Dolayısıyla "yaşayan peygamber" J. Smith'in, anayasa ve demokrasiden bağımsız siyasi liderliği, onun 1844'te ABD Başkanlığına aday olmasıyla kaygıları daha da yoğunlaştırmıştır. Ayrıca Mormonluğun alkol, tütün ve kafein nedeniyle çay ve kahve gibi sıcak içecekleri haram sayması da bağnazlık eleştirilerini beslemiştir.¹⁸ Buna karşın Mormonlar, inançlarını ve eleştirilere verdikleri cevapları çıkardıkları gazetelerle kamuoyuna taşımış, basını güçlü bir misyonerlik aracı olarak kullanmışlardır. 19. yüzyılın ilk yarısındaki partizan basın ortamı da bu tercihi belirleyen başlıca etmenlerden biridir.

2. ABD'de Mormonluk Öncesi Basın Faaliyetlerinin Genel Görünümü

Samuel F. B. Morse'un 24 Mayıs 1844'te telgrafın pratikte uygulanabilirliğini kanıtlamasına kadar ABD basını, daha çok posta ve demiryolu ağını kullanarak dolaşım imkânı bulabiliyordu. Zira su kanalları ve at arabalarına dayalı sevkiyat sistemi, ülke ulaşım sisteminin %82'sini oluşturmaktaydı (Kielbowicz, 1987, s. 37). Posta sistemi ise editörlerin ülkedeki tüm gazetelerle posta ücreti ödemeden takas yapabilmelerine olanak tanımaktaydı. Böylece ülkenin farklı yerlerindeki muhabirler ile okuyucu mektupları basında yer bulabiliyor, editörler haber kaynaklarına erişebiliyor, yerel gazeteler sadece dış ülkelerdeki gelişmelere ya da yerel haberlere bağlı kalmayıp ülke çapındaki haber ve gelişmeleri aktarabiliyorlardı. Haberlerin telgraf öncesinde, geniş sınırlara sahip ülkenin farklı yerlerine hızlı biçimde aktarılması da yine bu yolla sağlanıyordu. Ancak ABD basını ağırlıklı partizan bir görünümdeydi, zira Fransız Devrimi'nin yarattığı tartışma ortamında Federalistler ile Cumhuriyetçiler arasındaki hakaret ve tehditlere dayalı gerilim, partizan gazeteler üzerinden yürütülmekteydi. Bu

¹³ Karal Akgün (2014, s. 19) Mormon Kitabı'nın Mason bir yayınevinde basılmış olduğunu belirterek, bunun da etkisiyle Mormonluğun başından beri Masonlukla ilişkilendirildiğine dikkat çekmektedir.

¹⁴ Mormon teolojisinin ve kozmolojisinin, Brooke'un savunduğu üzere Hermetik bir miras üzerinden temellenmek yerine Mesih merkezli kutsal bir ritüelden temellendiğini, bu nedenle benzerlikler söz konusu olduğunu savunan bir başka görüş için bkz. Bitton (1994).

¹⁵ J. Smith'in yaşarken aldığını iddia ettiği tüm vahiyler, "Öğreti ve Anlaşmalar" adıyla bir araya getirilmiştir.

¹⁶ Özellikle 1842'den itibaren Mormon Kilisesi, Nauvoo'daki Mormon matbaasında basılan The Peace Maker adlı 37 sayfalık broşürle, çok eşliliği meşrulaştırmaya ve bunun toplumu ayakta tutan ataerkil sistemin hayati derecede önemli bir şartı olduğunu benimsetmeye çalışmaktaydı. Broşürün içeriği hakkında bkz. Foster (1974).

¹⁷ 3. Nefi Kitabı, 11/11-13.

¹⁸ Bkz. (1883), s. 321-322.

sebeple Mott (1950, s. 167), 1801-1833 arasında gazete sayısı 200'den 1200'e, günlük gazeteler 20'den 65'e çıksa da bu dönemi basının "karanlık çağı" olarak nitelirmektedir. Öte yandan Andrew Jackson yönetiminde demokratik seçimlerin geliştirilmesi, oy hakkının mülk sahibi beyaz erkeklerle sınırlı kalmakla birlikte genişlemesi ve Batı'ya yayılmanın teşviki, basının günlük yaşamdaki rolünü artırmıştır. Gazeteler siyasal parti yakınlıkları ve patronaj ilişkileri üzerinden desteklenmiş; editörler çoğunlukla hukukçu olduğundan haberler de halkı jüri gibi konumlandıran hukuki bir anlatımla sunulmuştur (Kielbowicz, 2006, s. 585). Kuypers (2014, s. 16), bu dönemde profesyonel gazetecilik ve yaygın okuryazarlık henüz gelişmediği için haberlerin kamusal alanda yüksek sesle okunduğuna; Baldasty (1992, s. 19) ise siyasal parti desteği görmeyen gazetelerin, maliyetlerini karşılamasının zorluğuna dikkat çekmektedir.

1830'lardan sonra partilerin kurumsallaşması, kent nüfusunun artması ve basının gelirlerini ağırlıkla ticari reklamlardan sağlamasıyla parti himayesine dayalı yapı dönüşmeye başlamıştır. Nitekim New York'ta, kentli işçi sınıfını hedefleyerek bir penny karşılığında satılan, reklama dayalı metelik gazeteleri, bir kırılma yaratmıştır. Schudson (2001, s. 151), bu süreçte editörlerin okur kitlesini genişletmek için yerel gelişmelere, cinayet haberlerine ve sansasyonel dile yöneldiklerini belirtmektedir. Yeni baskı teknikleri, posta ve ulaşım sistemleri bu gazeteleri daha ucuz ve erişilebilir kılmış; New York Sun (1834), New York Evening Transcript (1834) ve New York Herald (1835) gibi gazeteler kendilerini partizanlıktan uzak, halk için çıkan gazeteler olarak sunmuştur (Rutenbeck, 1991, s. 131). Bu bağımsızlık iddiasına karşın, büyük sermayedarların kendi çıkarlarını halkın çıkarı gibi sunması ise yeni bir sorun yaratmış; Başkan Jackson da "kiralık editörlere" karşı halkı uyarmıştır (Meyers, 1953, s. 12).

Siyasi parti himayesi ile sermaye çevrelerine bağımlılık arasında kalan basının, Büyük Uyanış sürecinde dinî yayınların yükselişi sayesinde alternatif bir alan bulması önemlidir. Örneğin, Portland Eastern Argus editörü Nathaneil Willis Jr., siyasi yayınları nedeniyle ağır tazminatla karşılaşmış fakat destek gördüğü siyasetçilerce yalnız bırakılmış; bu sebeple sonradan Boston Recorder editörü olarak dinî yayıncılığa yönelince büyük başarı kazanmıştır. Pasley (2001, s. 270), bu örneğin dinî yayıncılığın güvenli bir çıkış yolu gibi görülmesindeki etkisini vurgulamaktadır. Nitekim 19. yüzyılın sonuna kadar gazeteler genellikle editörlerin bağlı olduğu yapılarca desteklendiğinden, sahadan röportaj ve olay aktarımına dayalı modern haber üretimi yaygın değildi (Sumpter, 2013, s. 44). Bu koşullarda Methodist Zion's Herald (1818), Baptist Watchmen and Reflector (1819) ve Üniteryen Christian Register (1821) gibi yayınlar kendi mezheplerinin güçlü temsilcilerine dönüşmüştür. North (1884, s. 120) bu sebeple dinî yayınların başarısını, arkalarındaki örgütlü cemaat ve kiliselere bağlamaktadır. Dolayısıyla J. Smith'in, peygamberliğini ilânından kısa süre sonra misyonerlik ve cemaatin sesini güçlendirmek maksadıyla basına yönelmesi bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Nitekim Mormonlar, Baker ve Stout'un (2003, 125) dikkat çektiği üzere, teknolojik aletler ile kitle iletişim araçlarını, tanrının kendilerine müjdeyi yayabilmek için verdikleri ilâhî hediyeler olarak görecekerinden, basın alanındaki gelişmeleri bilfiil yakından takip ederek tatbik edeceklerdir.

Yeni bir dini hareket olarak Mormonluğun, kendini duyurabilmesi hususunda kurucu peygamberi J. Smith öncülüğünde gerçekleştirdiği erken dönem basın faaliyetleri, sadece tarihsel bir döneme içkin basın faaliyetlerini analiz etme hususunda değil, aynı zamanda basının yeni bir dinin ortaya çıkış sürecindeki merkezi rolünü anlamak açısından da büyük önem arz etmektedir. Zira J. Smith, Andrew Jackson dönemine içkin mevcut siyasi iklimde yerleşik hâle gelen partizan basın anlayışı ile ona karşı yükselişe geçecek ticari basın faaliyetleri arasındaki denkleme, iki himaye çevresinden de yoksun olarak, kendinden önce ABD'de yerleşik alternatif dini basın yolunu tercih ederek hem cemaatini bir araya getirmeye çalışacak hem basını en önemli misyonerlik aracı olarak doğrudan öne çıkararak basın tarihi açısından mühim bir dönemece denk düşecektir. Bu sayede siyasi partiler ile sermaye çevrelerinin desteğinden yoksun olmalarına karşın, Mormonlar cemaatin kendi öz kaynakları ve bağışlarına dayanarak seslerini duyurabilmiş, kendilerine yöneltilen suçlama ve eleştirilere, karşı kamusalılık oluşturma bağlamında basın yoluyla etkin cevaplar verebilmiştir. Çalışma bu sebeple, doğrudan J. Smith'in peygamberliğini ilân etmesinden Carthage Hapishanesi'nde katledilmesine kadarki süreçte Mormon cemaatinin çıkardığı ilk dönem gazetelerini odağına almaktadır. Zira J. Smith'in katledilmesinden sonra cemaat üçe bölünecek, en büyük kısmı Brigham Young öncülüğünde bugünkü merkezleri olan Salt Lake City-Utah'a göçerek yepyeni bir çehre ve imkânlar ölçüsünde basın faaliyetlerini sürdürecektir.

Nitel araştırma deseni ve doküman analizi tekniğine dayalı olarak gerçekleştirilen çalışma kapsamında; doğrudan J. Smith yönetimi ve kontrolü çerçevesinde çıkan ilk dönem gazeteleri tespit edilmiş, bu gazetelerin sayılarına *Internet Archive*, *NYS Historic Newspapers*, *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*, *The Joseph Smith Papers*, *Brigham Young University Library* ve *Utah Digital Newspapers* gibi veritabanları üzerinden erişilmiştir. Bu doğrultuda *Evening and Morning Star*, *Latter Day Saint's Messenger and Advocate*, *Times and Seasons*, *The Latter-Day Saints' Millennial Star*, *The Prophet*, *Nauvoo Expositor* gazetelerden faydalanılmıştır. Tüm sayılarda "freedom", "freedom of the press", "freedom of the speech", "freedom of belief", "constitution", "democracy" ve "public sphere" kelimeleri aratılarak bu gazetelerin Mormonların inanç özgürlüğü ve basın arasındaki kavrayış ekseninde kurduğu tahayyül saptanmaya çalışılmıştır. Gazetelerin analizinde, çıkış tarihleri kronolojik olarak gözetilmiş, böylece cemaatin karşılaştığı güncel sorunlar karşısındaki tavrı ve bir çözüm yolu olarak basını kullanım biçimi tarihsel konjonktür çerçevesinde gösterilmeye çalışılmıştır. Yazıların analizi ise gazeteleri eşit biçimde alıntılanarak değil, ilgili tartışmalar eksenindeki yazı yoğunluğu odağı alınarak gerçekleştirilmiştir.

2.1. Zulüm ve Hicretlerin Gölgesinde İlk Dönem Mormon Basın Faaliyetleri

1830'da *Mormon Kitabı*'nın yayımlanmasıyla birlikte, ağırlıklı New York'taki yerel gazeteler başta olmak üzere basında çeşitli eleştiriler yayımlanmıştır. Dönemin basın kültüründe bir başka gazetede haberi olduğu gibi aktarma eğilimi fazla olduğundan, kısa sürede olumsuz eleştiriler de tekrar edilerek farklı eyaletlerdeki gazetelere ulaşmıştır. Hatta *The Reflector*, *New York Telescope*,

Rochester Daily Advertiser and Telegraph ve *The Gem of Literature and Science* gibi gazeteler, J. Smith'i; sahtekârlıkla, sahte vahiy aktarmakla, batıl inancı hakikat gibi sunmakla, küfre düşmekle ve para tuzağına insanları çekmekle suçlayan çeşitli yazılar yayımlamıştır. Bu eleştirilerin de etkisiyle, New York uzağındaki eyaletlerde genel olarak *Mormon Kitabı*'na çok da ilgi gösterilmemiştir. Hatta New York, Washington D. C., Pennsylvania, Kuzey Carolina gibi Mormonluğun çıkışındaki merkez ve yakın bölge eyaletlerinin arşivlerini inceleyen D. Q. Cannon (2007, s. 92-93), dönemin ulusal veya yerel gazetelerinin hemen hiçbirinde *Mormon Kitabı*'na dair referansa rastlamadığını belirtmektedir. Fakat artan alaycı ve saldırgan tutum sadece basınla sınırlı kalmamış, Mormonlar kısa sürede çeşitli kilise ve Hristiyan gruplardan aldıkları ağır eleştiri ve saldırılardan dolayı bir dizi hicrete zorlanmışlardır.

Fayette-New York'ta doğan inanç, ilk sert tepkilerden sonra Ohio'ya ilerlemiş; ardından Missouri'de köklenmeye çalışmış fakat eyalet valisinin emriyle buradan uzaklaştırılmıştır. Mormonlar her gittikleri yerde vadedilmiş Siyon'u kuracaklarına inanmış ancak Nauvoo-İllinois'ya yerleştiklerinde saldırıların artması ve J. Smith'in burada öldürülmesi üzerine Brigham Young öncülüğünde önce Nebraska'ya, sonra Salt Lake City-Utah'a göç etmiştir. Çatışma, aşağılanma, sürgün ve saldırılarla geçen bu erken dönemde basın hem cemaat birliğini sağlamak hem anti-propagandaya cevap vermek için temel araçlardan biri olmuştur. Whittaker (1977, s. 36) bu dönemde Amerikan İncil Cemiyeti, New England Risale Cemiyeti, Amerikan Pazar Okulu Birliği gibi kuruluşların geniş bir dinî basın-yayın mekanizması ve pazarı oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim Mormonlar da bu zeminden hareketle gazeteler çıkarmış; Orson Hyde (1836) ve Parley P. Pratt'in (1837) risaleleriyle kendilerini savunmuşlardır. Crawley (1982, s. 17), özellikle Pratt ve ilk dönem risale yazarlarının yalnızca basın faaliyeti yürütmekle kalmayıp Mormon teolojisinin şekillenmesine de katkı sunduklarını vurgulamaktadır. Bu yayınlar, cemaat gazeteleri vesilesiyle yeni dinin kamuoyuna ulaşmasında belirleyici olmuştur. *Mormon Kitabı*'nın "Halkın sesi, hakkın sesidir!"¹⁹ ifadesini benimsemesi ve işlerin halkın isteğiyle yürütülmesini savunması da bu yönelimin teolojik zeminini sağlamıştır:

"Ve şimdi işte size söylüyorum, bu tür iğrençliklerin aranızda yeri yoktur. Bu yüzden, halkın oyuyla kendinize hâkimler seçin; öyle ki atalarımız tarafından size verilen yasalara göre yargılanasınız; bunlar doğru yasalardır ve Rab'bin eliyle onlara verilmiştir. Şimdi halkın sesinin doğru olmayan bir şeyi istemesi pek olası değildir; ancak halkın azınlık olan kısmı genelde doğru olmayan şeyleri ister; bu yüzden işlerinizin halkın isteğiyle yapılmasına dikkat edin ve bunu yasalaştırın!"²⁰

¹⁹ "Vox Populi, Vox Dei." Eski bir Latince ifade olup, 1709 tarihli bir Whig risalesinin de başlığı olmuştur. Risale tek bir kişinin keyfi yönetimine karşı çıkarak insanların hür ve eşit olarak istedikleri yönetimi seçmekte özgür olduklarına gönderme yapmaktadır.

²⁰ Məsiya Kitabı, 29/24-26.

Cemaati bir arada tutmada basının rolünün farkında olan J. Smith'in talimatıyla, Eylül 1831'de aylık *The Evening and Morning Star* yayımlanmış; gazete ifade hürriyeti ve basın özgürlüğüne yaptığı vurguyla Mormonların kamusal alanda görünür olma çabasını temsil etmiştir. Gazete bir sayısında yazı ve basının, Tanrı'nın insanlara sunduğu büyük nimetlerden olduğunu hatta kutsal metinler ile hakikatin dünyaya yayılmasında temel araç sayılması gerektiğini belirtmiş; "Yalnızca bu dünyada ve gelecek dünyada yayımlanmasından utanmayacağınız şeyleri yazın!" öğüdüyle de yayın politikasını açıklamıştır.²¹ Gazete sıklıkla ABD Anayasası'nın sağladığı ifade hürriyetini ve vicdan özgürlüğünü savunmuş, cemaat kaynaklarıyla ayakta kalmaya çalışarak, sınırlı sayıda ticari reklam almıştır. Gazete ayrıca *Mormon Kitabı*'ndaki kehanetleri depremler, afetler ve salgınlar üzerinden doğrulama kaygısı taşımış, "Dünyevi İşler" başlığıyla güncel gelişmeleri aktarmıştır. Fakat eskatolojik vurgu, İsa Mesih'in yakında geleceğine ikna etme çabası²² ve kronolojik bağlamdan kopuk haber dili nedeniyle geniş kitlelere ulaşamamıştır. McLaws (1971, s. 6), J. Smith'in gazetecilik eğitimi olmamasına rağmen okurun yoğun dinî göndermeleri anlayamayacağını fark ederek editör W. W. Phelps'i "aşırı hevesli" bulduğunu belirtmektedir. Nitekim Phelps'in siyahlar ve kilise üzerine yazısı, özgürlük hareketine destek gibi algılanınca Mormon karşıtları matbaayı basmış ve binayı yıkmıştır. Gazete ise bu saldırıyı yalnız kendisine değil, Amerikan anayasa ve demokrasisine yönelik olarak değerlendirmiştir:

*"Tüm onurlu insanlarla birlikte şuna inanıyoruz ki en yoksul vatandaşın canı, malı ya da hak ve ayrıcalıkları, kanunsuz bir kalabalığın elinde cezasız bir şekilde çiğnendiği o ölümcül an geldiğinde, o anda Anayasa'nın kalbine bir hançer saplanmış olur ve Birlik titremek zorunda kalır! Hiçbir cumhuriyetçinin, ülkesini utançtan kurtarmak için yardım elini uzatmadan, basın, ifade ve vicdan özgürlüğünün bir kalabalık tarafından susturulmasına izin vermeyeceğine kendimizi ikna ediyoruz. Haklarımızı elde etmek için yardım talep ediyoruz, yasaları ihlâl ettiğimizde ülkemizin yasalarına boyun eğmeye hazırız."*²³

Yıkılan matbaa, J. Smith'in vahiylerini bir araya getiren Emirler Kitabı'nın da basıldığı yer olduğundan saldırı yalnız Mormon basınına değil, dinin kendisine yönelmiş sayılmıştır. Jennings de (1967, s. 60), Kilise'nin öğretilerini ve kararlarını bu matbaa aracılığıyla duyurması nedeniyle olayın sadece gazete saldırısı olarak görülemeyeceğini belirtmektedir. Ancak bu ilk ve tecrübesiz fakat ifade hürriyetini öne çıkaran gazetecilik deneyimi, Ekim 1834-Eylül 1837 arasında Kirtland-Ohio'da yayımlanacak *Latter Day Saints' Messenger and Advocate*'e zemin hazırlamıştır. Kilise'nin resmî adına eklediği "Son Zaman Azizler" ifadesini taşıyan gazete, ticari reklam gelirlerinden yoksun olduğu için editör ve

²¹ "Writing Letters", *The Evening and Morning Star* (1) 4, s. 1, Eylül 1832.

²² Kıyametin çok yakında kopacağına inandıkları ve kendilerini modern zamanların Nuh'u olarak gördükleri için, tanıklıklarını aktarmak maksadıyla Mormonların yoğun basın faaliyetlerine giriştikleri hakkında erken tarihli bir görüş için bkz. Merrill (1930, s. 19).

²³ "To His Excellency, Daniel Dunklin Governor of The State of Missouri", *The Evening and Morning Star* (2) 15, s. 115. Aralık 1833.

yazarların bireysel çabalarıyla ayakta kalmış; ilk editör Oliver Cowdery'nin basın özgürlüğü ve ifade hürriyetine yaptığı vurgu ise eleştirilere daha olgun yanıtlar verilmesini sağlamıştır. Cowdery, takdim yazısında gazetenin amacını; dünyayı aydınlatmak, dinî öğretilerdeki yanlış söylentileri düzeltmek ve kamuoyuna şeffaf editoryal ilkeler sunmak olarak belirlemiştir.²⁴ Gazete gerçekten de ifade ve basın özgürlüğünü yalnız sivil bir hak değil, özgür hükümetin temel nimeti olarak sunmuş hatta hükümetin, Mormonlara yöneltilen saldırılara ilgisizliği karşısında, sıklıkla anayasal ifade ve inanç özgürlüğünün ihlal edildiğini belirtmiştir.²⁵

Tüm bu vurgular gazetenin kendini salt bir tebliğ aracı olarak değil, 19. yüzyılın ABD Anayasası'na, Jeffersoncu demokrasi ideallerine ve aydınlanma ilkelerine bağlı bir entelektüel karşı kamusal alan girişimi olarak kurguladığını göstermektedir. Nitekim gazete, Mormonlara yönelik saldırıları münferit ya da bağnazlık olarak değil, ifade ve basın hürriyetini engelleme girişimi olarak değerlendirmiş; dahası yerel eyalet yöneticileri ile hükümet görevlilerinin sessiz kalarak bu saldırılara destek çıktıklarını belirterek, onları anayasal yeminlerini bozmakla ve yalancı şahitlik yapmakla suçlamıştır.²⁶ Ancak gazete, partizan ve ticari basının dışında konumlanmaya çalışan dini basının düştüğü çıkmazı da deneyimlemiştir. Gazete, ABD'de yaşanan 1837 Paniği'nin sebep olduğu ekonomik durgunluk ve Mormon yönetiminin Kirtland-Ohio'da halihazırda giriştiği büyük bir tapınak inşasının mali yükü nedeniyle, abonelerinden acil ödeme talep etmiş ama maddi sıkıntıların "ölümcül bir karabasan" olarak üzerlerine çöktüğü gerekçesiyle²⁷ kapanmıştır. Fakat Mormon Kilisesi'nin önde gelenleri basından uzak biçimde faaliyetlerini sürdüremeyeceklerini düşündüklerinden, *Elders' Journal* adlı yeni bir gazete çıkararak Kilise'nin resmi politikaları ekseninde yayın faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Doğrudan J. Smith'in editörlüğünde, Ekim 1837'de Kirtland-Ohio'da çıkan *Elders' Journal*, bir önceki Mormon gazetelerinin başına geldiği üzere kısa süre içinde yeni saldırılara uğramış, matbaası yıkılmıştır. Ancak Mormon kilisesi, karşı kamusal stratejisi dahilinde gazetenin yayım faaliyetlerini Far West-Missouri'ye göçerek sürdürmüştür. Hatta zulüm, sansür ve şiddete dayalı baskı karşısında; dünyanın her bir yanına yayılan Mormon vaizlerin, misyonerlerin seslerini duyurmayı kendine hedef edindiğini aktararak, kendini zaferde etkili olacak "dikili borazan", faaliyetlerini ise "derin karanlığı kesip atacak bir silah" olarak duyurmuştur.²⁸ Sıklıkla Mormonluğa yöneltilen eleştirileri çürütmeye çabalayan gazete, cemaat içinde birlik ve barışı temin edebilmek maksadıyla da Kilise çizgisinde haberler aktarmıştır. *Elders' Journal*'ın öne çıkan bir başka özelliği ise partizan basına açık bir tavır alarak, basın hürriyetinin partizan ya da ticari basın yoluyla sağlanamayacağını, bu tür basın faaliyetlerinin himayeden doğan asılsız iftiralar ve tarafgirlik nedeniyle basın hürriyetine zarar verdiğini savunmuş olmasıdır. Hatta basın, bir yalan şölenine dönüşmüştür:

²⁴ Oliver Cowdery, "Adress", Latter Day Saints' Messenger and Advocate (1) 1, s. 2, Ekim 1834.

²⁵ "General Assembly", Latter Day Saints' Messenger and Advocate (1) 11, s. 162-164, Ağustos 1835.

²⁶ Latter Day Saints' Messenger and Advocate (2) 10, s. 362, Temmuz 1836.

²⁷ "Notice", Latter Day Saints' Messenger and Advocate (2) 10, s. 329, Temmuz 1836.

²⁸ "To The Subscribers of The Journal", Elders' Journal (1) 4, s.54-55, Ağustos 1838.

“Davranışları ne kadar skandal niteliğinde olursa olsun rahipler ve tüm yandaşları, bu kişiler kiliseden dışlandıkları anda hemen onların etrafında toplanır ve yalanlarını büyük bir ilgiyle dinler ve çok geçmeden gazeteler onların yalanları ve iğrençlikleriyle dolup taşar. Tüm mezheplerden rahiplerin durumu bu kadar acınasıdır çünkü istisna yoktur; en iyilerini bile ele alırsak, yalanlardan zevk alırlar ancak gerçeklerden zevk almazlar.”²⁹

Önceki Mormon gazetelerinin başına geldiği üzere *Elders' Journal* da çeşitli saldırılar ve matbaasına yönelik kundaklama girişimleri neticesinde artık yayın yapamaz hâle gelmiştir. Ancak bu sefer Mormonlar sadece sansür ya da matbaa saldırısıyla değil, doğrudan yerleşimcilerle girişecekleri bir savaş durumunu da deneyimledikleri gibi Katolik ve Baptist basının bu süreçte Mormonlara yönelik saldırıları meşrulaştıran yayınları, merkezi bir haber sistemi olmaması nedeniyle genel kamuoyunu da belirleyecek güçteydi. Brown (2019, s. 8) bu dönemde sahaya doğrudan muhabir göndererek haber alma pratiği yerleşik olmadığından, ABD medyasında genel olarak Mormonların yaşadığı katliamların, Mormon karşıtı basın üzerinden öğrenildiğine dikkat çekmektedir. Flanders (1966, s. 48) ise bu dönemde ABD basınının tabloid gazeteciliği görünümünde olması nedeniyle kan, seks ve günah içeren Mormon karşıtı sansasyonel haberlere odaklandığını, bu sebeple tarihyazımı açısından sağlıklı ve yeterli kaynaklara erişim hususunda sorunlar olduğunu belirtmektedir. Nitekim Missouri'de Mormonlara yönelik artan saldırılar, nihayetinde 6 Ağustos 1838'den itibaren geniş çaplı bir iç savaşa dönüşmüş, Missouri Valisi Lilburn Boggs'un 27 Ekim 1838 tarihli ve “Mormon İmha Emri” olarak anılacak *Mormon İcra Emri* 44 ile Mormonlar mülklerinden kovularak Missouri'den sürülmüşlerdir. Fakat sürekli yayımladıkları risale ve broşürlere ek olarak artık yeni bir yayın çıkarma konusunda edindikleri deneyim sayesinde, bu büyük krizi aşmaları mümkün olmuştur. Öyle ki kriz sonrasında kendi haklılığını duyurma arzusu, *Elders' Journal*'ın büyük bir çabayla sürdürdüğü seferberliği ve Mormon kimlik inşasını hızlandırma çabasına dönüşecektir. Nitekim Nauvoo-İllinois'ya göçerek burada Kasım 1839 itibarıyla *Times and Seasons* adlı yeni bir gazete çıkaran Mormonlar, bu gazeteyi doğrudan kilisenin en üst yönetiminin kontrolünde resmi bir yayın organı olarak konumlandırmışlardır.³⁰

“Gerçek Galip Gelecektir” sloganıyla, J. Smith'in kardeşleri Don Carlos Smith ve Ebenezer Robinson yönetiminde çıkan *Times and Seasons*, özellikle diğer mezhep ve kiliselerden gelen saldırılara cevap vermeyi hedeflemiştir. Gazete; *Warsaw Signal*, *Sangamo Journal*, *Saturday Courier* ve *Quincy Whig* gibi Mormon karşıtı gazetelerle sert polemiklere girmiş; bu gazetelerin yayınlarını “milletin kana susamışlığını kışkırtan yalanlar” olarak nitelendirmiştir.³¹ Bu gazetelerden *Sangamo Journal*, Kilise'den aforoz edilen John C. Bennett'in ifşaatları üzerinden J. Smith yönetimini eleştirdiği için özellikle önemlidir. *Times*

²⁹ “To The Subscribers of The Journal”, *Elders' Journal* (1) 4, s. 56, Ağustos 1838.

³⁰ Tam da bu nedenle gazete, Kuzey Amerika'da keşfedilen bazı arkeolojik kalıntıların Mormon Kitabı'ndaki ayetlerin doğruluğunu ispatladığına dair bir dizi yazı yayımlamıştır. Yazıların doğrudan J. Smith'e ait olduğuna dair bilgisayar destekli bir üslup analizi çalışması için bkz. Roper vd. (2013).

³¹ “Anti-Mormon Slanders Refuted”, *Times and Seasons* (2) 23, s. 561, 1 Ekim 1841.

and Seasons bu iddiaları yalanlamış; Nauvoo Şehir Meclisi kararına atıfla şehirdeki tüm dinî grupların ifade özgürlüğü ve tolerans hakkına sahip olduğunu, basın da bunun teminatı sayıldığını duyurmuştur.³² Gazete, seküler ve ulusal çizgideki *New York Herald* ile *Chicago Democrat* gibi gazetelerle ise anayasal hakları ve cumhuriyetçi değerleri savundukları gerekçesiyle yakın ilişki kurmuş, cemaate bu gazeteleri takip etmeyi önermiştir.³³ Bu yaklaşım, gazetenin basın özgürlüğünü ifade ve inanç hürriyetinin temeli sayan söylemiyle uyumlu görünmektedir ancak politikadan uzak durduğunu söyleyen Smith ve Robinson kardeşler, Missouri'deki tecrübelerin etkisiyle siyasal konulara yönelecektir. Banks (1950, s. 270), Nauvoo'nun hızla büyüyen cazibe merkezi olmasının, bu yönelimi güçlendirdiğini savunmaktadır. Fakat ilerleyen süreçte, J. Smith ile Sidney Rigdon'ın, karşılaştıkları saldırılara karşı Başkan ve Kongre'den destek alamamaları, Mormon basını açısından kırılma yaratacaktır. Zira J. Smith 1844 Seçimleri için adaylığını koyacak, gazetelerde "general" olarak sunulacak ve otoritesini artıracaktır. Bunun sonucu ise mağdur konumdaki Mormon basınının, yeni politik hedefler doğrultusunda artık partizan çizgiye yaklaşmasıdır.

2.2. Hürriyetperverlikten Müstebitliğe: Nauvoo Expositor Krizi

Yıllar boyu deneyimledikleri şiddet, katliam ve sürgünler süresince Mormonların cemaatlerini bir arada tutarak kendilerine yönelik suçlamalara kamuoyu çerçevesinde cevap verebilme imkânı olan risale ve gazeteler, yeni dinin esaslarını aktarma kaygısı güttüğü kadar alternatif bir basın mecrası olarak dini gazetelerin kendilerine alan açma çabalarının da bir sonucuydu. Ancak ABD'de dini basın, ortak bir kavrayış etrafında oluşmadığı gibi 1844 Başkanlık Seçimlerine giden süreçte ve sonrasında siyasete müdahil olma motivasyonu ile partizan çizgiye kaymıştır. Oysa bu süreçte Mormonlar sadece ABD'de değil, İngiltere başta olmak üzere dünyanın farklı yerlerindeki misyonerlik faaliyetleriyle cemaatlerini genişletme motivasyonunun ilk meyvelerini toplamaya başlamışlardı. Hatta 1840'tan itibaren İngiltere'de çıkardıkları uzun soluklu *The Latter Day Saints' Millennial Star* gazetesi ile Avrupa'da da kamuoyu oluşturmaya hedefleyen Mormon Kilisesi, önceki gazetelerin ABD siyasetine müdahil oldukça partizan basın çizgisine kayma hatasını, *The Latter Day Saints' Millennial Star* ile telafi etme kaygısı güttüğünü, bu nedenle artık İsa Mesih'in ikinci gelişi öncesi İsrail'in yeniden kurulması için gerekli çabaya, teolojik konulara ağırlık vereceğini açıkça ilan etmişti.³⁴ Dahası gazete, Mormonlara yöneltilen türlü siyasi ve dini eleştirilere karşı polemige girmeden, yalnızca yöneltilen suçlamalar karşısında hakikati savunma misyonuyla karşılık verileceğini belirtmişti.³⁵ Ancak J. Smith'in ABD Başkanlığına adaylığını koyması, Mormon basınında o zamana kadarki alternatif dini basın olma ve siyasete girmeme motivasyonunu köklü biçimde dönüştürmüştür. Nitekim J. Smith öncelikle mevcut ABD Başkanı Martin Van Buren ile ABD Kongresi'nden göremediği yardımı, 1844 Başkanlık Seçimi için

³² "Foreign", *Times and Seasons* (3) 5, s. 647, 1 Ocak 1842.

³³ "From The Western Reserve Cabinet and Family Visitor", *Times and Seasons* (3) 12, s. 758, 15 Nisan 1842.

³⁴ "Prospectus", *The Latter Day Saints' Millennial Star* (1) 1, s. 1, Mayıs 1840.

³⁵ "Questions and Answers", *The Latter Day Saints' Millennial Star* (4) 1, s. 95, Ağustos 1840.

adaylıklarını açıklayan John C. Calhoun³⁶ ve Henry Clay'e³⁷ Kasım 1843'te mektuplar yazarak aramıştır. *Times and Seasons* gazetesinde yayımlanan bu mektuplar, iki adayın da bu konuda söz veremeyeceğini, yerel yönetimlere karışmayı doğru bulmadıklarını belirtmeleri üzerine J. Smith'in sert eleştirileriyle birlikte paylaşılmıştır. Bu kırılmalar, o güne kadar ABD'de yerleşik iki önde gelen parti olan Whig Partisi ile Demokratik Parti'ye yönelik Mormon ilgi ve beklentilerini söndürmüş ve Mormon Kilisesi, 1844 Başkanlık Seçimi için öne çıkan iki partiyi de desteklemeyeceğini duyurmuştur.³⁸ Geriye ise tek seçenek kalmıştır:

*"Bu koşullar altında şu soru yeniden gündeme geliyor: Kimi destekleyeceğiz? General Joseph Smith. Sağlam karakter ve dürüstlüğe sahip, geniş ufuklu bir adam; sadece bu topraklarda değil, uzak ülkelere de yayılmış, geniş, zeki, saygın ve giderek büyüyen bir topluluktan yetişmiş bir adam; yetenekleri ve dehası üstün nitelikte olan ve deneyimleri sayesinde bu ağır görevi her bakımdan yerine getirebilecek nitelikte olan bir adam. Onurlu, korkusuz ve enerjik; adaleti tarafsız bir şekilde uygulayacak ve bu ülkenin baş yargıçlık makamını yüceltecek ve saygın kılacaktır ve biz, ABD'de bu görev için ondan daha yetkin bir adamın olmadığına eminiz."*³⁹

Yaşayan bir peygamber olarak dini yönü sıklıkla ön planda tutulan J. Smith'in, başkan adaylığına giden süreçte daima "general" olarak takdim edilmeye başlanması, onun Mormon cemaatinin lideri olduğu kadar, yaşadıkları şehirdeki idari yönetici kimliğinin de bir uzantısıydı. Nitekim siyasi ve dini otoriteyi kendi bünyesinde bir araya getiren, bu hususta kendi cemaati içinde de çatlak ses istemeyen J. Smith (1844), köleliği kaldıracağına ve mahkumları affederek ulusal bir banka kuracağına dair açık ve geniş kapsamlı siyasi manifestosunu yayımladığında ise kamuoyunda büyük bir dikkat çekerek yerleşik politika yapıcılar tarafından siyasi bir tehdit olarak algılanmıştır. Edebî anlamda da etkili sayılabilecek ⁴⁰ manifestosunda, Martin Van Buren döneminde büyük bir yozlaşma olduğunu, halkın refahı yerine yolsuzluk yapanların refahının öne çıkarıldığını belirten J. Smith, 1844 Seçimleri için kritik bir konu olan Texas'ın birliğe katılması meselesinde, halihazırda cereyan eden kölelik tartışmalarını iyice alevlendirme yolunu seçmiştir:

"...Bağımsızlık Bildirgesi'nin 'şu gerçekleri apaçık kabul ettiği' bu övülen ülkede: 'Tüm insanlar eşit yaratılmıştır; Yaratıcıları tarafından bazı vazgeçilmez haklarla donatılmışlardır; bu haklar arasında yaşam,

³⁶ "Correspondence of Gen. Joseph Smith and Hon. J. G. Calhoun", *Times and Seasons* (5) 1, s.393-394, 1 Ocak 1844.

³⁷ "Correspondence Between Gen. Joseph Smith and The Hon. Henry Clay", *Times and Seasons* (5) 11, s. 544, Haziran 1844.

³⁸ "Who Shall Be Our Next President?", *Times and Seasons*, (5) 4, s. 440, 15 Şubat 1844.

³⁹ "Who Shall Be Our Next President?", *Times and Seasons*, (5) 4, s. 441, 15 Şubat 1844.

⁴⁰ J. Smith'in doğrudan editör ve yazar olarak katkı sunduğu gazetelerdeki edebî üslûbunu inceleyerek, bu üslûbun Mormonların etkili basın faaliyetlerindeki önemine dikkat çeken bir çalışma için bkz. Norton (1976).

özgürlük ve mutluluğun peşinde koşma hakkı vardır,' ama aynı zamanda, yaklaşık iki ya da üç milyon insan, içlerindeki ruh bizimkinden daha koyu bir tenle örtülü olduğu için ömür boyu köle olarak tutuluyor; ve bizim soyumuzdan yüzlerce kişi, bir ihlal ya da aşırı bilge bir kanunun sözde ihlali nedeniyle, zindanların karanlığında hapsedilmek zorunda kalıyor ya da merhametin daha ahlaki bir cezaevi tarafından çekim gücüne maruz kalıyor; oysa düello, zampara ve milyonlarca dolarlık borçlular ile diğer suçlular, ziyafetlerde en üst katlardaki odaları işgal ediyor ya da göçmen kuşlar gibi uçarak kendilerine daha uygun bir iklim buluyorlar (1844, s. 3)."

J. Smith (1844, s. 6) manifestosunda ayrıca ABD Başkanı James Madison dönemindeki basın ve ifade hürriyetine vurgu yapmış, o dönemin demokratik yaklaşımına geri dönülmesi için çağrıda bulunmuştur. Ancak dini liderin doğrudan siyasete girmesinin doğal bir uzantısı olarak, Mormon Kilisesi ve yayımlarının açıkça siyaset yapmaya ve ülke çapında seçmen aramaya girişmesi bu kavrayışı dönüştürecektir. Zira alternatif bir yol olarak dini basını anayasal özgürlüğün, ifade hürriyetinin temeli olarak ele almış Mormonların, artık açıkça propaganda yapmaları büyük bir değişimi beraberinde getirmiştir. Ancak bu tutum sadece Mormonlara has olmayıp, 1844 Seçimleri açısından ABD'deki dini basınlar adına genel bir benzeşimi ortaya koymaktadır. Texas'ın ilhâkı, Katolik göçmen karşıtlığı ve kölelik tartışmaları ekseninde gerçekleşen seçim, Başkan John Tyler ve Demokratik Parti Adayı James K. Polk'un ilhâkı desteklemeleri nedeniyle, özellikle Kuzey'deki dini basının yoğun eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Kuzeyli Protestan basının ağırlıkla Whigleri desteklediği seçim, Katolik basının ise sert biçimde Whigleri eleştirdiği bir basın savaşına dönüşmüştür. Ancak Kuzey'deki dini basın ile köleliğin yaygın olduğu güney eyaletlerindeki dini basının da siyasi konuda farklı görüşler çerçevesinde tartışmalara girmesi, özünde ülkedeki dini basının partizan basına dönüşmeye başladığı mühim bir kırılmaya işaret etmekteydi. Nitekim Pribanic-Smith (2019, s. 16), dini basının siyasete girişmesine paralel olarak, bu dönemde Philadelphia'da göçmen Katolikler ile göçmen karşıtları arasında çıkan çatışmalarda çok sayıda insanın yaşamını yitirdiğine dikkat çekmektedir.

Başkan adaylığını resmi olarak duyurmasının ardından J. Smith, doğrudan propaganda yapmak ve cemaat içinde yükselişe geçen muhalif sesleri bastırmak maksadıyla, 18 Mayıs 1844'te *The Prophet* adlı yeni bir gazete çıkarmıştır. "Hakikati Savunuyoruz" alt başlığıyla çıkan gazete, manifestoya paralel olarak ülkenin yaşadığı çeşitli sorunlara yer verirken J. Smith'i "ulusun adamı", "Tanrı'nın ve insan haklarının şampiyonu", "büyük hayırsever" ve "ezilenlerin dostu" olarak tanıtmış, onu ABD Başkanlığına en uygun aday olarak sunmuştur.⁴¹ Basın özgürlüğü meselesine de geniş yer ayıran gazete; basın, vicdan ve ifade özgürlüğünün anayasal ve temel Amerikan hakları olduğunu, özgür basının refah içindeki erdemli bir halkın varoluşunun özü olduğunu belirtmekte, basını ise solunan havaya benzeterek "eğer ona sahip olmazsak

⁴¹ "From The Nauvoo Neighbor", *The Prophet* (1) 1, s. 3, 18 Mayıs 1844.

ölürüz" demektedir.⁴² Ancak gazetenin tüm sayılarında öne çıkacak bu hürriyetperver söylemler, tam da bu süreçte J. Smith'in artan otoriterliğine karşı muhalif bir Mormon gazetesi olarak çıkan *Nauvoo Expositor* karşısında yerini müstebitliğe bırakacaktır. William ve Wilson Law kardeşler gibi Mormon Kilisesi'nin üst düzey yöneticilerinden olup sonradan afroz edilen muhaliflerin yönetiminde, 7 Haziran 1844'te çıkan gazete kendi amacını; kilise liderliğini, peygamberliği ve belediye reisliğini tek bir elde toplayan gücün yarattığı suistimalleri duyurmak, J. Smith'in çok eşliliği de içeren ahlâksızlıklarını ifşa etmek, Kilise ve devletin birleşmesi politikasına⁴³ karşı çıkmak ile tarafsız ve cesur bir kamuoyu yaratmak şeklinde duyurmuştur.⁴⁴ Gerçekten de takdim yazısının devamında gazetenin editörü S. Emmons, J. Smith'e yönelik zina, fuhuş, ahlâksızlık, afrozu muhaliflere karşı bir silah olarak kullanma ve hak gaspı gibi çeşitli suçlamalar yöneltmiştir. Bu ifşaat süreci ise anayasal hak ve özgürlükler gereği basın özgürlüğü çerçevesinde aktarılmıştır:

*"Bu tür eylemler ister özel ister kamu sıfatıyla işlenmiş olsun, kamuoyunun gözü önünde yargılanacaktır. Bağımsız bir basın her türlü görev bilinciyle, haklarına yönelik her türlü saldırıyı kamuoyunun önüne sermekle yükümlüdür. Bu nedenle görevimizi yerine getirirken, girişimimizde vatandaşlarımızın desteğini ve yardımını bekliyoruz."*⁴⁵

J. Smith'in yönetimine ve liderliğine yöneltilen bu sert eleştiriler, aslında o zamana kadar partizan ve ticari basın karşısında kendini alternatif bir basın olarak konumlandıran dini basın faaliyetlerinin de içine düşebildiği güç bir durumu ortaya koymuştur. 1844 Seçimleri nasıl ki bu gazeteleri partizan çizgiye çekmeye başlamışsa, cemaat içi güç dengeleri ya da finansal etmenlerin devreye girmesiyle de dini basın eskisi gibi yalıtılmış, görece korunaklı bir alanda faaliyetlerini yürütmekte zorlanmıştır. Nitekim o güne kadar sıklıkla tehdidi dış güçlerden, farklı mezhep ve kiliselerden bekleyen, buna yönelik savunma mekanizmalarını basın üzerinden kurgulamış olan Mormonluk, tehdit bizzat kendi iç cemaatinden geldiğinde, *Nauvoo Expositor* henüz bu ilk sayısının ardından derhal matbaası yıkılmak suretiyle susturulmuştur. Böylece ilk basın faaliyetlerinden beri süregelen hürriyetperver tavır, J. Smith'in yönetimine yönelik cemaat içi eleştiriler yine basın yoluyla ortaya konduğunda yerini müstebitliğe bırakarak gazete kapatma, matbaa yıkma, gazetecileri tutuklama safhalarına giden yolu açacaktır. Tüm bu sürecin aşamaları ise J. Smith'in çıkardığı *The Prophet* gazetesinde meşrulaştırma gayesiyle aktarılmıştır. Muhalif gazeteye derhal sert tepki veren Nauvoo Şehir Konseyi, Belediye Başkanı J. Smith'e matbaa tesisini ve ilgili gazeteyi direkt ortadan kaldırma yetkisini vermiştir.⁴⁶ Aldığı onay uyarınca, Nauvoo Şehir Mareşali'ne gönderdiği

⁴² "A Bishop Onderdonk's Extraordinary Epistle to The Churches of Pennsylvania", *The Prophet* (1) 19, s. 29, 21 Eylül 1844.

⁴³ J. Smith'e bu yetkiyi, doğrudan aldığını iddia ettiği vahiyler veriyordu. Öyle ki bu vahiylerde tanrı, J. Smith'in ağzının kendi ağzı olduğunu, dolayısıyla onun her dediğine itaat edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bkz. Öğreti ve Anlaşmalar (1883), s. 130.

⁴⁴ "Preamble", *Nauvoo Expositor* (1) 1, s. 1-2, 7 Haziran 1844.

⁴⁵ Sylvester Emmons. "Introductory", *Nauvoo Expositor* (1) 1, s. 2, 7 Haziran 1844.

⁴⁶ "Proclamations", *The Prophet* (1) 8, s. 30, 6 Temmuz 1844.

emir ise o zamana kadar basın ve ifade hürriyetini daima anayasal hak çerçevesinde değerlendiren J. Smith'in güncel yaklaşımını gösterir niteliktedir:

*"Bu emirle, 'Nauvoo Expositor' gazetesinin basıldığı matbaayı yıkmamız, söz konusu matbaa tesisinin dizgi kalıplarını sokağa atmanız ve bu tesiste bulunan tüm Expositor gazetelerini ve iftira niteliğindeki el ilanlarını yakmanız emredilmektedir. Eğer bu emri yerine getirirken tesis sahipleri veya başkaları tarafından direnişle karşılaşırsanız, binayı yıknız. Eğer herhangi biri sizi, Belediye Başkanı'nı veya şehir yetkililerini tehdit ederse, sizi tehdit edenleri tutuklayın, bu emri gecikmeden yerine getirin ve bu konuda gerekli raporu verin."*⁴⁷

Görülebileceği üzere, yıllar boyu Mormonların maruz kaldığı baskı, zulüm ve sürgün sürecinde direnme ve kendisine yöneltilen suçlamaları basın yoluyla cevaplama yöntemini seçen J. Smith yönetimindeki erken dönem Mormon Kilisesi, söz konusu bizzat kendi içinden bir grubun muhalif tutumunda basın faaliyeti yürütmesine gelince müzakere zeminini derhal ortadan kaldırarak matbaa yıkma, gazetecileri tutuklayarak susturma yoluna gitmiştir. Dahası J. Smith bununla sınırlı kalmayarak, Nauvoo Lejyonu Komutan Vekili Tümgeneral Jonathan Donham'a, "matbaanın ortadan kaldırılması operasyonunda mareşalin duyabileceği yardım için" Nauvoo Lejyonu'nu derhal hazırlamasını emretmiştir.⁴⁸ Bu emre istinaden Nauvoo Şehir Mareşali J. P. Green, söz konusu matbaa ve baskı harflerini, 10 Haziran 1844 günü akşam saat 20.00 civarında imha ederek sokağa döktüğünü raporlamıştır.⁴⁹ J. Smith aynı karar yazısında, Nauvoo Expositor gazetesini çıkaranların ve matbaa sahiplerinin şehrin huzurunu bozan "ilkesiz alçaklar" olduğunu belirtmiş, Şehir Konseyi'nin şahitliğinde yapılan soruşturma neticesinde "tek bir itiraz oyu dahi olmadan" bu kararın alındığını; İngiliz hukukçu Blackstone'un "şahıslara zarar veren iftiracı yayınların imha edilebileceğine" dair görüşünün, Nauvoo Şehir Tüzüğü ile tamamen uyumlu olduğunu eklemiştir. Aslında bu tutum, dönemin ABD'sinde bilhassa kölelik tartışmaları veya kamu rahatsızlığı adı altında türlü dini ve siyasi kamplaşmalarda yaygın bir eylem biçimi olmuştur. Bu dönemi kapsayan çalışmasında Foster da (2023, s. 108) özellikle Başkan Andrew Jackson Dönemi'nden Amerikan İç Savaşı'na (1861-1865) kadarki kabaca kırk yıllık süreçte, hemen her kutuplaşmada editörlerin saldırıya uğramasının, gazete matbaalarının yıkılmasının yaygın bir saldırı biçimi olduğuna dikkat çekmiştir.

J. Smith'in başkan adaylığı sürecinde yaşanan bu gelişmeler, her ne kadar çok eşle evliliğe dair tartışmaların raydan çıkmış bir uzantısı olarak kamuoyuna yansımış olsa da siyasal ve finansal anlamda yönetim ile cemaat arasındaki sorunların da gün yüzüne çıkmasına neden olduğundan, sadece yerel bir gelişme olarak kalmamıştır. Nitekim olayın ardından Illinois Valisi Thomas Ford'un emriyle J. Smith başta olmak üzere bu olaya karışan yetkililerin teslim olmaları istenmiş, 25 Haziran 1844'te J. Smith ile abisi Hyrum Smith, görünürde sadece isyana teşvik suçlamasıyla sorgulanmışlardır. Fakat kısa süre sonra iki

⁴⁷ "Proclamations", The Prophet (1) 8, s. 31, 6 Temmuz 1844.

⁴⁸ "Proclamations", The Prophet (1) 8, s. 31, 6 Temmuz 1844.

⁴⁹ "Proclamations", The Prophet (1) 8, s. 31, 6 Temmuz 1844.

kardeş de Illinois eyaletine karşı vatana ihanet suçlamasıyla tutuklanmış, avukatların devreye girmesiyle 500 dolar kefalet ödeyerek serbest kalmayı kabul etmişlerdir. Ancak ödeme yapıldığı hâlde sulh hakiminin mahkemeyi tatil etmesi üzerine polisler tarafından iki kardeş Carthage Hapishanesi'ne gönderilmiş, hukuki bir inceleme gerçekleştirilmeden burada geçen süreçte kalabalık bir çetenin baskını neticesinde 27 Haziran 1844 günü kurşunlanarak öldürülmüşlerdir. Kilisenin resmî gazetesi hüviyetindeki *The Prophet* tarafından Mormon cemaatine “Korkunç Bir Suikast! Illinois Eyaleti'nin Kutsal Yemini Bir Çete Tarafından Masum Kaniyla Lekelendi” başlığıyla duyurulan bu gelişmeler⁵⁰ Mormonluğun “yaşayan peygamber” J. Smith yönetimindeki erken dönem basın faaliyetlerinin de sonu niteliğini taşımaktadır. Zira *The Latter Days Saints' The Millennial Star* gazetesi de yayımladığı sayıya ek olarak bastığı 16 sayfalık bir metinle, J. Smith ve Hyrum Smith'in katledilmelerini, “kendini özgürlükler ülkesi olarak tanıtan” ABD'nin sonu olarak ilân etmiştir:

“Cesurların ülkesi, özgürlerin vatani — ezilenlerin sığınağı, vicdan uğruna acı çekenler için hoş geldin diyen bir barınak olarak kendini gösteren bu ülke, kana susamış bir kalabalığın acımasız elleri tarafından Tanrı'nın kullarının kurban sunağına dönüştü! Böyle şeyler gerçekten olabilir mi? Uyuyun, yozlaşmış bir ırkın kudretli babaları — özgürlük ve vicdan uğruna savaşıyor, emek veren, kanını döken ve ölen sizler. Ah! Onurlu uykunuzdan uyanıp, uzun süren zulüm hatta ölüme varan zulüm, Tanrı'nın kutsallarının yağmalanması ve tahrip edilmesiyle yetinmeyen, tarihin en hain cinayetlerinden biriyle günahlarının kadehini dolduran, düşmüş oğullarınızın karanlık eylemlerinin bilincine varmayın. Columbia! Şanın yok oldu —erdem ve masumiyet kıyılarında ağılıyor— adalet, senatonun müzakerelerine başkanlık etmekten kaçarken, kanunsuz şiddetin eli, geniş topraklarında tebaasını yok etmek için kaldırıldı.”⁵¹

Şok edici cinayetler sonrasında, Mormon basını için yeni liderliğin oluşumu öncesi derin bir sessizlik olmuştur. Mormon Kilisesi'nin resmî gazetesi *The Prophet* lidersiz kalan Mormon Kilisesi'nin yönetimini devralabilmek için hızla peygamberliğini ilân etmiş Sidney Rigdon ile onu sahte vahiyler yaydığı gerekçesiyle aforoz ederek yeni yönetimin On İkiler Konseyi'nde olduğunu kabul ettirmeye çalışan Brigham Young arasındaki yönetim çekişmelerine odaklanmıştır. Black (2014, s. 13) *The Prophet*'in, J. Smith'i katledenlerin mahkûm edilmesine yönelik hukuk mücadelesi eksenindeki yayın politikasının kısa sürede neredeyse tamamen Sidney Rigdon'ın peygamberlik iddialarına karşı çıkmaya kaymasında, beklenen mahkûmiyetin gerçekleşmemesinin etkili olduğunu belirtmektedir. *Times and Seasons* gazetesi ise “ABD yöneticilerinin ve halkının Mesih'e karşı hareket ederek J. Smith'i şehit etmesi” sebebiyle Mormonların mevcut başkan adaylarını boykot ettiklerini, J. Smith'in izinden giderek insan hakları ve özgürlüğü temele alacak bir aday ortaya çıkıncaya

⁵⁰ “Awful Assassination! The Pledged Faith of The State of Illinois Stained With Innocent Blood By A Mob!”, *The Prophet* (1) 10, s. 39, 20 Temmuz 1844.

⁵¹ “Supplement to The Millennial Star”, *The Latter Days Saints' The Millennial Star* (3) 5, s. 49, Ağustos 1844.

kadar hiçbir adaya destek olmayacaklarını ilân etmiştir.⁵² Dolayısıyla erken dönem Mormonluk için basın ve ifade hürriyeti üzerinden sesini duyurma kaygısı, J. Smith'in ölümü sonrası yapacakları son hicretle yeni ve nihai "Siyon" olan Salt Lake City-Utah'taki yeni basın faaliyetlerine kadar arka planda kalacaktır. Mormon Kilisesi ise bu süreçte hicret, mevcut yeni yönetsel yapılanma tartışmaları ve "Son Siyon"daki kurumsallaşma çabaları üçgeninde, *Nauvoo Expositor* krizi nedeniyle ABD kamuoyunda bozulan imajını düzeltmek için 22 Ağustos 1847'de Mormon Tabernacle Korosu'nu oluşturacak ve bir süre basından ziyade koro yoluyla gerçekleştireceği "iyi niyet konserleri" ekseninde faaliyetlerini sürdürmeye devam edecektir.⁵³

Sonuç

1830'da yayımlanan *Mormon Kitabı*'yla kendilerini duyuran ve o günden itibaren çok sayıda zulüm, sürgün ve dışlanmayla karşılaşan Mormonlar, tüm bu süreçte kendilerine yöneltilen suçlamalara cevap verebilmek, cemaatlerini birlik içinde tutabilmek, inançlarının içeriğini kamuoyuna aktarabilmek adına etkin biçimde basından faydalanmış; başlangıçta risale, fihrist ve broşürler yoluyla çalışmalar yürütmüş, özellikle Andrew Jackson'ın yönetimi süreciyle canlanan demokrasi tartışmalarının getirdiği canlı matbuat ve basın zemininden faydalanarak çeşitli gazetelerle basın faaliyetlerini ilerletmişlerdir. ABD'de bu dönemin gazeteleri ağırlıkla partizan basın çizgisinde olduğundan, gazetelerin varlıklarını sürdürebilmeleri siyasi ve finansal bir dizi himayeye bağlı kalmıştır. Fakat giderek gelişen posta sisteminin getirdiği değişim kolaylığı sayesinde farklı eyalet veya şehirlerdeki editörler, kendi gazetelerini birbirleriyle ücretsiz biçimde paylaşabilmiş; bu da basının yerel sınırlarını aşmasında önemli bir etken olmuştur. Nitekim partizan basın karşısında büyüyen ticari basın da bu olanaklardan faydalanmış ancak o da benzer sınırlamaları, reklam aldığı sermayedarlar açısından hissetmiştir. İşte tam da bu süreçte, halihazırda İngiltere ve ABD'de yaygınlık kazanmış dini cemiyetlerin İncil, risale ve dinî metinleri odağa alan basın-yayın faaliyetleri sayesinde dini gazeteler, alternatif bir mecra olarak ortaya çıkmışlardır.

Mormonların çıkardığı ilk yayınların, kendi hicretlerinin de etkisiyle farklı bölgelere yayılması ve bu yayınların hem kendi yönetsel ve teolojik kavrayışlarını göstermesi hem dönemin ABD'sindeki diğer topluluklarla girilen çatışmaların basın yoluyla aşılmaya çalışılması açısından iki mühim sonucu olmuştur. İlk olarak, basın faaliyetleri ABD Anayasası ve insan hakları çerçevesinde kendini özgürce ifade edebilmenin, farklı görüş ve polemiklerin demokratik usûller kapsamında ortaya konabilmesinin yegâne yolu olarak görülmüştür. İkinci olarak, özellikle Nauvoo'daki yerleşimin giderek büyümesiyle Mormon Kilisesi'nin hem idari hem ruhani anlamda J. Smith'in varlığında bir yönetim anlayışını benimsemesi sonucu, bu ilk dönemki yayın çizgisinden çıkılarak doğrudan partizan basın hüviyetine dönüşüm gerçekleşmiştir. Öyle ki J. Smith'in 1844 ABD Başkanlık Seçimleri için adaylığını koymasıyla, doğrudan

⁵² "An Epistle of The Twelve", *Times and Seasons* (5) 15, s. 618, 15 Ağustos 1844.

⁵³ Koronun ortaya çıkış ve sonradan ABD siyaseti ile Mormon medyasında kapladığı mühim yere dair bir çalışma için bkz. Baker (2008).

kendisi tarafından yönetilen *The Prophet* gazetesi bu keskin dönüşümü gözler önüne sermiş ve daha önce özellikle uzak durulan sert polemik ve siyasi tartışmalara gazetede daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Ancak asıl kırılma, o zamana kadar sıklıkla ABD Anayasası, insan hakları, özgürlük ve demokrasi kavramları üzerinden basın öneminin, hakikati söyleme yetkisini öne çıkaran Mormon basınının, kendi cemaatinden çıkan muhalif *Nauvoo Expositor* karşısında bu tutumu bırakarak, partizan basın doğrultusunda sert, hakarete varan, sansasyonel yayınlar yapmayı tercih etmesiyle yaşanmıştır. Nitekim doğrudan J. Smith'in emriyle, *Nauvoo Expositor*'un basıldığı matbaanın yıkılarak faaliyetlerinin sonlandırılması, erken dönem Mormonluk için sadece basın anlayışında bir değişimi göstermeyip Mormonluk tarihi için de en derin kırılma noktalarından birini teşkil etmiştir. Bu kırılma, kuruluşundan itibaren basın ve ifade hürriyetinde açık bir hürriyetperver pozisyonda kendi kamusal alanını oluşturmaya çalışan Mormon Kilisesi'nin, yine basın yoluyla ortaya konan iç muhalefet karşısında basın hususunda müstebitliğe geçişini göstermektedir. Ancak bu kırılmanın basın ve iletişim tarihi açısından önemi ise modernleşme sürecinde partizan ve ticari basın arasındaki sıkışmada kendi alternatif mecrasını inşa etmeye çalışan dinî basının, siyaset ve sermaye baskısı arasında kalarak partizan basın çizgisine kayışını göstermesi ve böylece Mormon basınının da bu ikilemden kaçamayarak hürriyetperverlikten müstebitliğe kaymasını yine basın üzerinden anlamayı kolaylaştırmasıdır.

Nauvoo Expositor baskını sonrasında tutuklanan ve mahkumiyeti sırasında 27 Haziran 1844'te katledilen J. Smith'in ardından, Kilise yeni yönetim tartışmalarına odaklanmakla birlikte kendi içinde sert bir ayrışma yaşamış; bir kısım Sidney Rigdon'ın liderliğini kabul ederek ayrılırken, diğer bir kısım ise J. Smith'in eşi Emma Hale Smith ve oğlu J. Smith III.'nün yeni bir hicreti reddederek bulundukları yerde kurdukları *Yeniden Düzenlenmiş İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi*'ne katılmıştır. Ancak Mormonluğun ana grubu ise Brigham Young liderliğinde son hicretini gerçekleştirerek bugünkü merkezleri olan Salt Lake City-Utah'a gitmiştir. Böylece Mormon tarihinin erken döneminde basın faaliyetleri, doğrudan Mormonluğun tarihini değiştiren, bugün hâlâ tartışılan mühim bir dönüşüme de sebebiyet vermiştir.⁵⁴ Dolayısıyla tam da bu merkezi etkisi nedeniyle, Mormonluğun ortaya çıkışında basının rolünü sadece yeni bir dinin ortaya çıkıp kendini tanıtarak çeşitli eleştiriler karşısında savunma mekanizması kurma aracı olarak değil, doğrudan bu yeni dinin var olmasını mümkün kılan, onun yönünü ve gelişimini tayin eden, dahası ona entelektüel ve kamusal zemin oluşturma imkânı sunan bir yaşam sahası üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. Bu etkinin özellikle 19. yüzyılın başından itibaren modernleşme sürecinde iletişim, ulaşım, kentleşme, demokratikleşme, siyasi partiler yoluyla yönetime katılma ve genel oy hakkı gibi yeni gelişmeler ile paralel biçimde artması ise Mormon tarihyazımında basının tarihsel dekor değil, tarihin bizzat kurucu aktörü olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiğini gösterir

⁵⁴ Örneğin, Mormon Kilisesi'nin mevcut hukukçu lideri ve yaşayan peygamberi Dallin H. Oaks'un, *Nauvoo Expositor* matbaasına yapılan fiziki saldırıyı hariç tutarak yaşananları haklı ve meşru gördüğü hukuki bir makale için bkz. Oaks (2014).

niteliktedir. Bu sebeple çalışma, Türkçe literatürde az yer bulan Mormonluk ve din-medya çalışmalarına, basını odağı olarak katkı sunmayı hedeflemektedir.

Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: 1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

Etik Beyanı ve Finansal Destek: Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yazım Sürecinde Üretken Yapay Zekâ ve Yapay Zekâ Destekli Teknolojilerin Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma, veri toplama, analiz, yazım veya görsel oluşturma süreçlerinin hiçbir aşamasında yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tamamı yazarın kendi özgün katkısıdır.

Kaynakça

- Baker, S. P. & Stout, D. (2003). Mormons and the media 1898-2003: A selected, annotated, and indexed bibliography (with suggestions for future research). *All Faculty Publications*, 42 (23), 124-181.
- Baker, S. P. (2008). Mormon media history timeline, 1827-2007. *Brigham Young University Studies*, 47 (4), 117-123.
- Baldasty, G. J. (1992). *The commercialization of news in the nineteenth century*. The University of Wisconsin Press.
- Banks, L. O. (1950). The role of Mormon journalism in the death of Joseph Smith. *Journalism Quarterly*, 27 (3), 268-281.
<https://doi.org/10.1177/107769905002700303>
- Bitton, D. (1994). The Refiner's Fire: The making of Mormon cosmology 1644-1844. *BYU Studies Quarterly*, 34 (4), 182-192.
- Black, S. E. (2014). The prophet: The Latter-day Saint experience in the east 1844-1845. *BYU Studies Quarterly*, 53 (2), 140-160.
- Brooke, J. L. (2006). *The refiner's fire: The making of Mormon cosmology 1644-1844*. Cambridge University.
- Brown, V. K. (2019). Commercial and religious press coverage of the Mormon struggle in Missouri 1831-1838. *Journalism History*, 1-18.
<https://doi.org/10.1080/00947679.2019.1631085>
- Cannon, D. Q. (2007). In the press: Early Newspaper reports on the initial publication of the Book of Mormon. *Journal of Book of Mormon Studies*, 16 (2), 4-15, 92-93.
- Crawley, P. (1982). Parley P. Praat: Father of Mormon pamphleteering. *Dialogue A Journal of Mormon Thought*, 15 (3), 13-26.
- Flanders, R. B. (1966). Writing the Mormon past. *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, 1 (3), 47-62.
- Foster, C. L. (1974). A little-known defense of polygamy from the Mormon press in 1842. *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, 9 (4), 21-34.
<https://doi.org/10.2307/45227812>
- Foster, C. L. (2023). Turning type into pi: The destruction of the Nauvoo Expositor in historical context. *Interpreter A Journal of Latter-Day Saint Faith And Scholarship*, 58, 107-126.
- General Smith (1844). *General Smith's views of the powers and policy of the government of the United States*. John Taylor. İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi (2001). *Mormon Kitabı: İsa Mesih hakkında başka bir tanıklık*. İsaMesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi.
- Jennings, W. A. (1967). Factors in the destruction of the Mormon press in Missouri 1833. *Utah Historical Quarterly*, 35 (1), 57-76.
- Karal Akgün, S. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mormon misyonerler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Katar, M. (2017). *Mesih İsa'nın son gün azizleri Mormonlar*. Eskiyei.
- Kielbowicz, R. B. (1987). News gathering by mail in the age of the telegraph: Adapting to a new technology. *Technology and Culture*, 28 (1), 26-41. <https://doi.org/10.2307/3105475>
- Kielbowicz, R. B. (2006). *The law and mob law in attacks on antislavery newspapers 1833-1860*. *Law and History Review*, 24 (3), 559-600.
- Kitabı Mukaddes Şirketi (2010). *Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*. OHAN Matbaacılık.
- Kuypers, J. A. (2014). *Partisan journalism*. Rowman&Littlefield.
- Merrill, H. R. (1930). *The Latter Day Saint press 1830-1930*. [Master dissertation]. Columbia University.
- McLaws, M. B. (1971). *Early Mormon journalism and the deseret news 1830-1898* [Doctoral dissertation]. University of Missouri.
- Meyers, M. (1953). The Jacksonian persuasion. *American Quarterly*, 5 (1), 3-15.
- Mott, F. L. (1950). *American Journalism*. The Macmiallian.
- North, S. N. D. (1884). *History and present condition of the newspaper and periodical press of the United States with a catalogue of the publications of the census year*. Washington Government Printing Office.
- Norton, W. A. (1976). *Joseph Smith as a Jacksonian man of letters: His literary development as evidenced in his newspaper writings* [Master Dissertation]. Brigham Young University.
- Oaks, D. H. (2014). Legally supressing the Nauvoo Expositor in 1844. In Madsen, G. A.,
- Walker J. N. & Welch, J. W. (Eds.), *Sustaining the law: Joseph Smith's legal encaounters* (pp. 427-459). BYU Studies.
- Paine, T. (2019). *Sağduyu* (Çev. Ç. Öztekin, 1. baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1776'da yayımlandı.)
- Pasley, J. L. (2001). *The tyranny of printers* (1st ed.). University Press of Virginia.
- Pribanic-Smith, E. J. (2019). Religious newspapers and presidential politics 1840-1848, *Journalism History*, 44 (1), 12-24. <https://doi.org/10.1080/00947679.2018.12059188>
- Randall S. Sumpter (2013) "Practical Reporting": Late nineteenth-century journalistic standards and rule breaking, *American Journalism*, 30(1), 44-64. <http://dx.doi.org/10.1080/08821127.2013.767686>
- Roper, M, Fields, P. J. & Nepal, A. (2013). Joseph Smith, The Times and Seasons, and central American ruins. *Journal of Book of Mormon Studies*, 22 (2), 84-97.
- Rutenbeck, J. (1991). Toward a history of the ideologies of partisanship and independence in *American journalism*. *Journal of Communication Inquiry* (15) 2, 126-139. <https://doi.org/10.1177/019685999101500208>

Schudson, M. (2001). The objectivity norm in American journalism. *Journalism*, 2 (2), 149-170. <https://doi.org/10.1177/146488490100200201>

The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (1883). *The doctrine and covenants of The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*. LDS.

Whittaker, D. J. (1977). Early Mormon pamphleteering. *Journal of Mormon History*, 4, 35-49.

Whittaker, D. J. (1990). The Book of Daniel in early Mormon Thought. In Lundquist, J. M. & Ricks, S. D. (Eds.), *By study and also by faith, volume 1*. (pp. 155-201). Foundation for Ancient Research and Mormon Studies.

Sürelî Yayınlar

"Writing Letters", *The Evening and Morning Star* (1) 4, s. 1, Eylül 1832.

"To His Excellency, Daniel Dunklin Governor of The State of Missouri", *The Evening and Morning Star* (2) 15, s. 115. Aralık 1833.

Oliver Cowdery, "Adress", *Latter Day Saints' Messenger and Advocate* (1) 1, s. 2, Ekim 1834.

"General Assembly", *Latter Day Saints' Messenger and Advocate* (1) 11, s. 162-164, Ağustos 1835.

Latter Day Saints' Messenger and Advocate (2) 10, s. 362, Temmuz 1836.

"Notice", *Latter Day Saints' Messenger and Advocate* (2) 10, s. 329, Temmuz 1836.

"To The Subscribers of The Journal", *Elders' Journal* (1) 4, s.54-56, Ağustos 1838.

"Prospectus", *The Latter Day Saints' Millennial Star* (1) 1, s. 1, Mayıs 1840.

"Questions and Answers", *The Latter Day Saints' Millennial Star* (4) 1, s. 95, Ağustos 1840.

"Anti-Mormon Slanders Refuted", *Times and Seasons* (2) 23, s. 561, 1 Ekim 1841.

"Foreign", *Times and Seasons* (3) 5, s. 647, 1 Ocak 1842.

"From The Western Reserve Cabinet and Family Visitor", *Times and Seasons* (3) 12, s. 758, 15 Nisan 1842.

"Correspondence of Gen. Joseph Smith and Hon. J. G. Calhoun", *Times and Seasons* (5) 1, s. 393-394, 1 Ocak 1844.

"Who Shall Be Our Next President?", *Times and Seasons*, (5) 4, s. 440-441, 15 Şubat 1844.

"From The Nauvoo Neighbor", *The Prophet* (1) 1, s. 3, 18 Mayıs 1844.

"Correspondence Between Gen. Joseph Smith and The Hon. Henry Clay", *Times and Seasons* (5) 11, s. 544, Haziran 1844.

"Preamble", *Nauvoo Expositor* (1) 1, s. 1-2, 7 Haziran 1844.

Sylvester Emmons. "Introductory", *Nauvoo Expositor* (1) 1, s. 2, 7 Haziran 1844.

"Proclamations", *The Prophet* (1) 8, s. 30-31, 6 Temmuz 1844.

"Awful Assasination! The Pledged Faith of The State of Illinois Stained With Innocent Blood By A Mob!", *The Prophet* (1) 10, s. 39, 20 Temmuz 1844.

"Supplement to The Millennial Star", *The Latter Days Saints' The Millennial Star* (3) 5, s. 49, Ağustos 1844.

"An Epistle of The Twelve", *Times and Seasons* (5) 15, s. 618, 15 Ağustos 1844.

"A Bishop Onderdonk's Extraordinary Epistle to The Churches of Pennsylvania", *The Prophet* (1) 19, s. 29, 21 Eylül 1844.

